

Romanya ile Anadolu Türk Kilimlerindeki Desen ve Renk Benzerlikleri

Ahmet Aytaç*

ORCID: 0000-0001-5424-4607

Öz

El sanatları tarih boyunca hem bezeme hem de gündelik ihtiyaçların giderilmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Bu anlamda dokumacılık insanlığın pek çok alanda farklı gereksinimlerini karşılamada fayda sağlamıştır. Halı kadar dayanıklılığı olmayan kilim dokumalarının da geleneksel kültür de fonksiyonel kullanım alanı bakımından da çeşitliliği fazladır. Özellikle Osmanlılar döneminde Balkan coğrafyasında gerçekleştirilen fetihler ile Anadolu'dan aileler bölgeye göç gerçekleştirmişlerdir. Orta Asya'yı takiple gittikleri her yere kültürlerinde var olanı da götüren Türkler Balkan coğrafyasında dokumacılığın dolayısıyla kilim kültürünün gelişiminde de bu göçlerle etkili olmuşlardır. Günümüz Romanya'sında özellikle Dobruca ve Köstence gibi yerler halen Türklerin yaşadığı coğrafyalardır. Köstence'de müzede, evlerde ve mağazalarda tespit edilen kilimler bu çalışmada desen, motif ve renk özellikleri bakımından Anadolu dokumaları ile taşıdıkları benzerlikleri bakımından ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Dokuma, kilim, renk, desen, iplik.

Gönderme Tarihi:17/05/2020

Kabul Tarihi:20/06/2020

* Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Aydın, E-Mail: cicimsumak@gmail.com

Pattern and Color Similarities in Roman and Anatolian Turkish Kilims

Ahmet Aytaç

ORCID: 0000-0001-5424-4607

Abstract

Handicrafts have played an important role in both decoration and daily needs throughout the history. In this sense, weaving has benefited to meet different needs of humanity in many fields. Rug (kilim) weaving, which is not as durable as carpet, is also diverse in terms of functional use in traditional culture. Especially, with the conquests in the Balkan geography during the Ottoman period, families from Anatolia migrated to the region. The Turks, who took the existing in their culture wherever they went with following Central Asia, have influenced by these migrations on the development of the weaving culture and therefore the rug culture in the Balkan geography. In today's Romania, places such as Dobruja and Constanta etc., are geographies where Turks are still living. The rugs identified in the museum, houses and stores in Constanta will be handled in this study in terms of their similarities with Anatolian weavings in terms of pattern, motif and color features.

Keywords: Weaving, rug, color, pattern, yarn.

Received Date: 17/05/2020

Accepted Date: 20/06/2020

Сходства узоров и цветов в румынских и анатолийских турецких коврах

Резюме

Ремесла играли важную роль в украшении повседневных нужд на протяжении всей истории. В этом смысле ткачество выгодно для удовлетворения различных потребностей человечества во многих областях. Ковроткачество, которое не так долговечно, как сам ковер, также разнообразно с точки зрения функционального использования в традиционной культуре. Особенно с завоеваниями в балканской географии в период Османской империи, семьи из Анатолии мигрировали в регионы балкаг. Турки, которые берут существующее в своей культуре, куда бы они ни пошли, также оказали влияние на развитие ткацкой культуры и, следовательно, культуры ковров в балканской географии. В современной Румынии такие места, как Добружа и Констанца, все еще остаются территориями, где живут турки. Коврики, обнаруженные в музеях, домах и магазинах в Констанце, будут обсуждаться в этом исследовании с точки зрения их сходства с анатолийскими тканями с точки зрения узоров, мотивов и цветовых особенностей. Сходство узора и цвета в румынских и анатолийских турецких коврах.

Ключевые слова: Ткачество, ковер, цвет, узор, пряжа.

Получено: 17/05/2020

Принято: 20/06/2020

Giriş

İnsanlık tarihine bakıldığında yazının ve ateşin bulunması, tekerleğin icadı, tarım gibi süreçlerle birlikte gündelik hayatı kolaylaştırma adına geliştirilen el sanatlarının ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. “Bir ulusun kültürel kişiliğinin en canlı ve anlamlı belgeleri el sanatlarıdır”.¹ Toplumun süsleme ve süslenme biçimlerinde, el sanatlarına olan duyarlılığı görmek de mümkündür.² El sanatları içerisinde ise yer yaygılarının yani dokumaların önemi büyüktür. El dokumaları konusunda ise dünya medeniyetine tarih boyunca en önemli üretimleri Orta Asya’yı takiple gittikleri her yere de bu kültürlerini götüren Türkler olmuştur.

“Özellikle halı ve kilim dokumacılığında tüm dünyaya örnek olunmuş ve günümüzde hala sanat tarihi bakımında kıymeti tartışılmayacak kadar önemli eserler üretilmiştir. Günümüzde bilinen Pazirik halısı ile yaklaşık 2500 yıllık bu kültürel önemi olan dokumacılık seyrinde en az halılar kadar önemli olan üretimlerden birisi de kilim dokumacılığı olmuştur.

Kaşgarlı Mahmud’un Divanü Lügati’t- Türk adlı eserinde “halı-kilim gibi yere serilen yaygıların tamamına ‘kıviz-kiwiz’ denildiği, 19. yüzyıl metinlerinde ise kilim olarak geçtiği” belirtilmektedir.³ Kilim kelimesi, Farsçadan geldiği söylenirse de Türkçe bir kelimedir.⁴ Bugün Asya’da yaşayan Türkler, bilhassa Kırgızlar, ‘kilem’ sözünü tek başına değil, ‘kalı-kilem’ terimi ile birlikte söylemektedirler. ‘Kalı-halı’ terimi kilim, ‘kilem’ ise, ‘çok iyi türden halı’yı karşılamaktadır.⁵ Kazak Türklerinde ise, kilime ‘Takır kilem’ halıya da ‘Tukti kilem’ denilmektedir.⁶ Düğümlü halı dışında kalan, kilim, cicim, zili ve sumak gibi tüm düz dokuma yaygılar, çoğunlukla ‘kilim’ olarak yanlış bir şekilde adlandırılmaktadır. Hatta bazen konu ile ilgili yayınlarda bile, bu

¹ Taciser Onuk, *Osmanlı’dan Günümüze Oyalar*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2005, 1.

² Feriha Akpınarlı ve Mahmut Yalçın, “Doğu Anadolu Halı Yastıklarındaki Motif Özelliklerinin İncelenmesi”, *III. Uluslararası Türk El Dokumaları /Tekstil) ve Gelenekli Sanatlar Kongresi*, Konya, S. Ü. Selçuklu Araş. Ve Uyg. Merkezi Yayını, (2011): 271.

³ Bahattin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C: III, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, 1978, 149.

⁴ Tahsin Parlak, *Geleneksel Kazak Halı Sanatı ve TİKA Aral Bölgesi El Halıcılığı Geliştirme Projesi*, Ankara: TİKA Yayını, 2002, 31.

⁵ Ögel, *Türk Kültür*, 169.

⁶ A. Ashıhan Ergüder, *Çoruh Vadisi Düz Dokumaları*, Erzurum. Kariyer Yayınları, 2007, 14.

şekilde anıldığı görülmektedir. Oysa kilim, düz dokuma yaygılardan, yalnız bir tek dokuma tekniğine verilen ad olup, kendi içinde de değişik tipleri vardır.⁷

Zaman içerisinde dayanıklılığını koruyamayan hammaddelerden biri yündür. Normal koşullarda bile hızla yıpranabilme özelliği olan bu materyalden faydalanarak yapılan ürünler ise yüz yıllar içerisinde çok çabuk yok olabilmektedir. Bu anlamda yünden mamul dokumaların geçmişi hakkında bilgi edinilebilecek çok az sayıda örnek günümüze ulaşmıştır.⁸ Orta Asya'da Türklerin yaşadığı bölgelerde ortaya çıktığı ve geliştiği kabul edilen düz dokuma yaygı ve halı geleneği, Selçuklular yoluyla Anadolu'ya yeniden gelmiş ve gelişimini burada sürdürmüştür.⁹ Özellikle yabancı kaynaklar, Osmanlı devri kilimlerinin Selçuklu dönemi kilimlerine benzediğini kabul etmektedirler.¹⁰

Yaygı, örtü, seccade, çuval, salıncak, beşik, harar, yem torbası vd daha pek çok farklı fonksiyonel kullanım alanında yüzyıllarca kullanılmış olan kilimlerin Türk kültür tarihindeki yeri tartışmasız büyüktür. Osmanlı döneminden günümüze kadar Anadolu'da kendi geleneği içerisinde şekillenerek gelen kilimler zamanla yöresel vasıf kazanmıştır.

Kilim gibi düz dokumalarda oldukça zengin bir Orta Asya kökenli desen yoğunluğu vardır. Anadolu'da desen kompozisyonuna *örnek* ya da *model* denilirken motif ise *naaş-nakış-yanış-oyu-oygu* gibi adlarla anılır.¹¹

Orta Asya'dan fetih algısıyla batıya doğru yayılan Türklerle birlikte maddi kültür ürünleri de göç etmiş ve gidilen yerlerde de üretimin başlamasına hatta yüzyıllardır devam etmesine sebep olmuşlardır. Yaklaşık on asırdır Anadolu'da devam eden bu kültür özellikle Osmanlı Devleti döneminde 400 yıl kadar Balkan coğrafyasında da etkili olmuştur. "Balkanlarda yüz yıllarca düzen kurmuş olan Türk insanı, yün, pamuk, tiftik, keten, vb hammaddelerden çadırını, çuvalını, yer yaygısını, beşliğini, giysisini, dokumuştur".¹²

⁷ Belkıs Acar, *Kilim, Cicim, Zili, Sumak, Türk Düz Dokuma Yaygıları*, İstanbul: Eren Yayınları, 1982, 7.

⁸ Ahmet Aytaç, *Hotamış Türkmən Kilimi*, Konya, Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 2003: 4.

⁹ Şerare Yetkin, *Türk Halı Sanatı*, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 1974, 11.

¹⁰ Reşat Genç, "Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türklerde Dokuma ve Yaygı İşleri", *Türk Soyulu Halklarının Hali, Kilim ve Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ankara, (1998): 131.

¹¹ Aytaç, *Hotamış Türkmən*, 4.

¹² Ahmet Aytaç, "Makedonya Devlet Müzesi'nde Sergilenen Kilimlerin Teknik ve Desen Özellikleri", *S. Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi I. Uluslararası Türk El Dokumacılığı Kongresi Bildirileri*, Konya, (2007): 51.

Osmanlı'nın Balkanlara açılmasıyla beraber, Aydın, Manisa, Konya, Karaman, vd. şehirlerinden Balkanlara göç yaşanmıştır. Böylece Balkanlarda dilde, fikirde, inançta ve kültürde birlik sağlanmaya çalışılmıştır. Aradan geçen bunca zamana rağmen, iki coğrafyanın izlerini, kıyafetlerde, dilde, geleneklerde, halı, kilim gibi dokumalarda vd el sanatlarında görmek mümkündür.¹³ Bu tip maddi kültür ürünü olan el dokumalarının geçmiş yüzyıllarda Avrupa'da çok önemsendiğini, değerli bir ürün olarak rağbet gördüğünü ve hatta bir dönem Rönesans sonrasında da oryantalist ressamların tablolarına bile konu olacak kadar tüm dünyada önemsendiği de bilinmektedir.

Bu tip dokuma ürünlerinin Balkanlara ulaşmasında çeşitli sebepler etkili olmuştur. Anadolu'da üretilip, talep, ihracat gibi çeşitli sebeplerle Balkanlara gönderilenlerin yanı sıra fetih edilen yerlerin Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılması gibi nedenlerle bölgeye göç eden ailelerin beraberinde götürdükleri dokumalarda vardır. Sonrasında ise Balkanlara yerleşen Türkmenlerin, dokumacılık geleneğini, buralarda da sürdürmeye devam etmeleri ile bölgede yaygınlaşmıştır.

Gittikleri her yere, kültürel değerlerini de götürmüştür. Orta Asya'dan Balkanlara uzanan eserler bırakmışlardır. Anadolu Selçukluları sonrasında, Osmanlı'dan günümüze Anadolu'da, Balkanlarda, fetih edilen her yerde ananevi kültürün özünü bozmadan yeni eserler üretmişlerdir. Makedonya, Kosova vd.lerini içine alan Balkanlarda da, günümüzde hala ayakta kalan pek çok mimari eserle beraber çok çeşitli el sanatı ürünleri ortaya koymuşlardır. Orta Asya gelenekli Türk el dokumacılığını Rumeli'ye de taşımışlardır.¹⁴ Türk Kültürü yüzyıllar boyunca Balkan kültürünü besleyen en önemli kaynak olmuştur. Dolayısıyla, Türk dokuma kültürü ile Balkanlar'daki halkların etnografyası arasında inkâr edilemeyecek bir benzerlik ve etkileşim söz konusudur. Bu benzerliğin sebebini Orta Asya kültür tarihinde aramak gerekir.¹⁵

Osmanlı'nın bölgeye gelmesinden evvel sadece yöresel biçimde peşkir, kumaş dokunan Makedonya'da, Osmanlı ile birlikte şehirlerde kilim üretimi yaygınlaşmıştır.

¹³ Aytaç, *Hotamış Türkmen*, 1.

¹⁴ Aytaç, "Makedonya Devlet", 51.

¹⁵ Ahmet Aytaç ve M. Ali Eroğlu, "Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Balkanlara Ait Bazı Dokuma Belgeleri", *Samsun Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Derneği II. Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, Samsun, Samsun Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Derneği Yayını, (2008): 1.

Köylerde 19. yüzyıl sonuna doğru dokuma yaygınlaşmış, ancak desensiz düz dokumalar üretilmiştir. Anadolu’da olduğu gibi Balkanlarda da halı-kilim türü dokumaların yakın geçmişe kadar yaygın olarak yapıldığı ve bazı bölgelerde hâlen kısmen de olsa devam ettiği bilinmektedir. Günümüzde Veles köylerinde ve Tetova’da işleyen birkaç kilim tezgâhı vardır.¹⁶

Günümüzde Romanya’da resmî kaynaklara göre 29.533 (1992) Oğuz (Osmanlı Türkleri) ve 24.649 (1992) Tatar Türkü olmak üzere toplam 54.173 Müslüman-Türk yaşamaktadır. Gayri resmî kaynaklara göre ise Türklerin sayısı 70.000’e ulaşmıştır.¹⁷

1. Romanya Kilimleri ve Anadolu Dokumaları ile Benzerlikleri

Türklerin bölge ile alakaları Hunlara ve Avarlara kadar uzanır. 1418 Yılında Dobruca’nın fethi ile bölgede Türk kültürü etkileri görülmeye başlar. Romanya’da özellikle Dobruca ve Köstence, Türklerin en eski yerleşim yerleri olarak öne çıkar. Tatar Türklerinin ve Anadolu’dan gelen Türkmenlerin torunları halen bölgede varlıklarını sürdürmektedirler. Yüzyıllardır Türk varlığının kültürel izlerinin olduğu bölgede ki kilim dokumaları buna en iyi örneklerden birisi konumundadır.

Köstence Halk sanatları Müzesi’nde bu kilim örneklerinin bulunduğu bir seksiyon vardır. Ayrıca Köstence’de kilim gibi dokuma mamulleri satan birkaç dükkân hala açıktır. Bölgede yaşayanların evlerinde de eski örneklerle rastlanmaktadır.

Fotoğraf: 1, Köstence Halk Sanatları Müzesi (Fotoğraf: A. Aytaç arşivi)

Traian Caddesi ile Tomis Bulvarı’nın kesiştiği yerde bulunan Köstence Halk Sanatları Müzesi (Bkz. Fotoğraf: 1) oldukça etkileyici bir mimarisi ile dikkat çeken bina 1893 yılında yapılmış ve bir süre Belediye Sarayı olarak kullanıldıktan sonra 1975’ten

¹⁶ Aytaç, “Makedonya Devlet”, 51.

¹⁷ Giray Bozkurt Sayanur, “Geçmişten Günümüze Romanya’da Türk Varlığı”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, C: 5, sy. 17, (2008): 9.

bu yana da Halk Sanatları Müzesi olarak hizmet vermektedir. Romanya'ya ait halk kültürü ile alakalı çok sayıda vitray, kap-kacak, giysi vd farklı eseri barındırmaktadır.

1.1. Birinci Grup:

1.1.1. Birinci örnek:

Fotoğraf: 2, Romanya kilimi (A. Aytaç arşivi).

Romanya'da özel koleksiyonda bulunan kilimin (Bkz. Fotoğraf: 2) orta kompozisyon alanı kırmızı renklidir. Devetüyü renginde yaprak ve tomurcukları olan iri bir çiçek üst üste dört tekrar olarak raport düzendedir. Aralarda ise hayat ağacı şeklinde üst üste beş yapraktan ibaret beş adet dal tekrarı vardır. Beyaz renkli su, dışta zigzaglı suyolu içte el-parmak-tarak yanışları ile bölünmüştür. Geometrik düzendeki kırık dal üzerine iki yaprak bezemesi suda tekrar etmiştir.

Fotoğraf: 3, Romanya kilimi (A. Aytaç arşivi).

Romanya Köstence’de bir dokuma mağazasında bulunan kilimin (Bkz. Fotoğraf: 3) orta kompozisyon alanı devetüyü rengindedir. Yaprak ve tomurcukları olan iri bir çiçek üst üste dört tekrar olarak raport düzendedir. Aralarda ise hayat ağacı şeklinde üst üste üç yapraktan ibaret üzerinde çiçeği olan beş adet dal tekrarı vardır. Beyaz renkli su, dışta zigzaglı suyolu içte el-parmak-tarak yanışları ile bölünmüştür. Geometrik düzende ucunda tomurcuğu olan iki yapraklı bitkisel bezeme suda tekrar etmiştir.

1.1.3. Üçüncü örnek:

Fotoğraf: 4, Romanya kilimi (A. Aytaç arşivi).

Romanya özel koleksiyonda bulunan kilimin (Bkz. Fotoğraf: 4) mavi renkli orta kompozisyon alanının merkezinde yaprak ve tomurcukları olan iri bir çiçek ve alt ile üst kısmında ise hayat ağacı şeklinde üst üste dört yapraklı bezeme vardır. Beyaz renkli su, dışta zigzaglı suyolu içte el-parmak-tarak yanışları ile bölünmüştür. Geometrik düzendeki kırık dal üzerine iki yaprak bezemesi suda tekrar etmiştir.

Fotoğraf: 5, Çankırı kilimi (A. Aytaç arşivi). Fotoğraf: 6, Şavşat kilimi (A. Aytaç arşivi).

Fotoğraf: 7, Şavşat kilimi (A. Aytaç arşivi). Fotoğraf: 8, Bardız kilimi.¹⁸

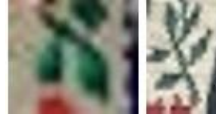
Orta merkezde görülen yaprak ve tomurcuklardan ibaret çiçek benzeri düzenleme Çankırı, Şavşat, Erzurum Bardız kilimlerinde de görülmektedir (Bkz. Fotoğraf: 5-6-7-8).

¹⁸ Vedat Ünal, “Bardız Kilimciliği Projesi Kapsamında Yöre Kilimciliğinin Geliştirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2008: 66.

Fotoğraf: 9, Sarıkamış kilimi (A. Aytaç arşivi). Fotoğraf: 10, Çorum kilimi.¹⁹ Fotoğraf: 11, Aydın kilimi.²⁰
Fotoğraf: 12, Osmaniye Karatepe kilimi (A. Aytaç arşivi).

Orta merkez alanda görülen hayat ağacı tarzı bitkisel bezemenin benzerlerine hemen hemen tüm Anadolu kilimlerinde (Bkz. Fotoğraf: 9-10-11-12) rastlanır.

Fotoğraf: 13, Bardız kilimi (A. Aytaç arşivi). Fotoğraf: 14, Bardız kilimi (A. Aytaç arşivi).

Suda görülen geometrik düzende kırık dal üzerine yaprak bezemesinin benzerleri özellikle Erzurum Bardız kilimlerinde (Bkz. Fotoğraf: 13-14) vardır.

1.2. İkinci grup:

1.2.1. Birinci örnek:

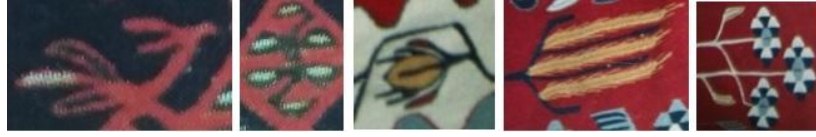
Fotoğraf: 15, Romanya kilimi (A. Aytaç arşivi).

Köstence’de dokuma ürünler satan bir mağazada teşhirde yer alan kilimin (Bkz. Fotoğraf: 15) orta kompozisyon alanı kırmızı renklidir. Her seferinde farklı renk ve çiçek-tomurcuk-yaprak bezemesi kullanılan üç dal üzerine kurgulanmış yanış, yan yana üç, üst üste de 12 tekrar olarak raport bir şema ile zemini kaplamıştır. Birbirinden zig zaglı bir şekilde ayrılmış krem renkli iç ve siyah renkli dış suda içteki bezemenin farklı

¹⁹ Güran Erbek, *Anatolian Kilims*, C: 1, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 1995: 20.

²⁰ Erbek, *Anatolian*, 14.

renklerde ki kesitleri sıralanmıştır.

Fotoğraf: 16-17, Şarköy kilimi.²¹ Fotoğraf: 18, Şarköy (A. Aytaç arşivi). Fotoğraf: 19, Şarköy (A. Aytaç arşivi). Fotoğraf: 20, Şarköy (A. Aytaç arşivi).

Bu örnekte görülen bitkisel bezemenin benzerleri genellikle Tekirdağ Şarköy kilimlerinde (Bkz. Fotoğraf: 16-17-18-19-20) vardır.

1.2.2. İkinci örnek:

Fotoğraf: 21, Romanya kilimi (A. Aytaç arşivi).

Köstence Halk Sanatları Müzesi'nde teşhirde olan kilimde (Bkz. Fotoğraf: 21) lacivert renkli orta kompozisyon alanında dal üzerine yapraklı bir lale bezemesi raport halde tekrarlanmıştır. Krem renkli suyolu ile ayrılan kırmızı renkli büyük suda geometrik halde yapraklı bir çiçek ve açık yeşil dış küçük suda baklava şeklinde bir geometrik düzen tekrarı vardır.

Fotoğraf: 22, Şarköy (A. Aytaç arşivi). Fotoğraf: 23, Erzurum Bardız kilimi (A. Aytaç arşivi). Fotoğraf: 24, Sarıkamış kilimi (A. Aytaç arşivi). Fotoğraf: 25, Erzurum Bardız kilimi (A. Aytaç arşivi).

Dal üzerine yaprak ve laleden ibaret olarak tüm zemini kaplayan bu bezemenin benzerleri Tekirdağ Şarköy, Erzurum Bardız ve Sarıkamış kilimlerinde (Bkz. Fotoğraf:

²¹ Erbek, *Anatolian*, 98.

22-23-24-25) görülür.

1.2.3. Üçüncü örnek:

Fotoğraf: 26, Romanya kilimi (A. Aytaç arşivi).

Köstence Halk Sanatları Müzesi'nde sergilenen kilimin (Bkz. Fotoğraf: 26) lacivert renkli orta kompozisyon alanında dal üzerine yapraklı çiçek bezemesi ve kuş figürleri raport halde tekrarlanmıştır. Pembe renkli b suda geometrik halde yaprak bezemesi sıralıdır.

Fotoğraf: 27, Bardız kilimi.²² Fotoğraf: 28 Şarköy kilimi.²³ Fotoğraf: 29, Şarköy kilimi. ²⁴Fotoğraf: 30, Bardız kilimi (A. Aytaç arşivi).

Bu kilimde görülen dal ve tomurcuklardan ibaret çiçek, hayat ağacı, kuş figürü gibi bezemelere Erzurum Bardız ve Tekirdağ Şarköy kilimlerinde (Bkz. Fotoğraf: 27-28-29-30) rastlanır.

²² Ünalı, "Bardız Kilimciliği", 66.

²³ Erbek, *Anatolian*, 194,

²⁴ Erbek, *Anatolian*, 98.

1.3. Üçüncü grup:

1.3.1. Birinci örnek:

Fotograf: 31, Romanya kilimi (A. Aytaç arşivi).

Köstence Halk Sanatları Müzesi'nde teşhirde yer alan yeşil renkli kilim (Bkz. Fotograf: 31) üst üste geniş alanlara bölünmüştür. Bir sıra iri madalyon şeklinde yan yana üç adet yıldız yanışi, bir sıra yan yana kurtağzına benzer bir bezeme vardır.

Fotograf: 32, Konya kilimi.²⁵ Fotograf: 33, Konya-Hotamış kilimi (A. Aytaç arşivi). Fotograf: 34, Konya kilimi (A. Aytaç arşivi).

Kilimde görülen madalyon şeklindeki yıldız yanışlarının benzerleri Konya bölgesi kilimlerinde (Bkz. Fotograf: 32-33-34) sık kullanılır.

Fotograf: 35, Iğın Çiğil kilimi (A. Aytaç arşivi).

Kurtağzı benzeri yanışın benzer bir versiyonu Konya Iğın Yukarı Çiğil kilimlerinde de (Bkz. Fotograf: 35) yine aynı şekilde yan yana sıralanmış halde kullanılmaktadır.

²⁵ Erbek, *Anatolian*, 169.

1.3.2. İkinci örnek:

Fotoğraf: 36, Romanya kilimi (A. Aytaç arşivi).

Köstence Halk Sanatları Müzesi'nde bulunan kilim (Bkz. Fotoğraf: 36) üst üste geniş bölümlere ayrılmıştır. Bir sıra dikey istikamette farklı renklerde yan yana suyuolu şeklinde bir bezeme ardından bir kırmızı bir yeşil renkli desensiz alan vardır. Daha sonra ise iç içe geçmiş madalyon şeklinde iri el-parmak-tarak yanıışları yan yasan sıralanmıştır.

Fotoğraf: 37, Afyon kilimi.²⁶ Fotoğraf: 38, Konya kilimi.²⁷ Fotoğraf: 39, Malatya kilimi.²⁸ Fotoğraf: 40, Malatya kilimi.²⁹ Fotoğraf: 41, Konya kilimi (A. Aytaç arşivi).

El-parmak-tarak yanıış madalyon şeklinde yan yana benzer şemayla Konya, Malatya ve Afyon kilimlerinde (Bkz. Fotoğraf: 37-38-39-40-41) kullanılmaktadır.

Fotoğraf: 42, Mersin Mut kilimi (A. Aytaç arşivi).

Orta kompozisyon alanında yan yana sıralanan suyuolu yanıış aynı düzende Mersin Mut yörük dokumalarında (Bkz. Fotoğraf: 42) vardır.

²⁶ Erbek, *Anatolian*, 7.

²⁷ Erbek, *Anatolian*, 162.

²⁸ Erbek, *Anatolian*, 190

²⁹ Erbek, *Anatolian*, 181.

1.4. Dördüncü grup:

1.4.1. Birinci örnek:

Fotoğraf: 43-44, Romanya kilimi (A. Aytaç arşivi).

Köstence Halk Sanatları Müzesi'nde teşhirde olan yeşil renkli kilimde (Bkz. Fotoğraf: 43-44) yan yana iki adet halde üst üste farklı renklerde sıralanmış yaprak, tomurcuklardan ibaret ve dallarında kuş figürleri görülen hayat ağaçları vardır. Siyah renkli suda ise ters şekilde yerleştirilmiş yatay halde hayat ağaçları sıralıdır.

Fotoğraf: 45, Konya kilimi.³⁰ Fotoğraf: 46, Hatay Reyhanlı kilimi.³¹ Fotoğraf: 47, Sivas kilimi.³²
Fotoğraf: 48, Aydın kilimi.³³ Fotoğraf: 49, Tekirdağ Şarköy kilimi.³⁴

Halk Sanatları Müzesi'nde bulunan hayat ağaçlı ve kuş figürlü kilimde ki düzenin benzerleri Konya, Hatay Reyhanlı, Sivas, Aydın ve Tekirdağ Şarköy kilimlerinde (Bkz. Fotoğraf: 45-46-47-48-49) görülmektedir.

³⁰ Erbek, *Anatolian*, 155.

³¹ Erbek, *Anatolian*, 143.

³² Erbek, *Anatolian*, 196.

³³ Erbek, *Anatolian*, 115.

³⁴ Erbek, *Anatolian*, 99.

1.5. Beşinci grup:

1.5.1. Birinci örnek:

Fotoğraf: 50, Romanya kilimi (A. Aytaç arşivi).

Köstence Halk Sanatları Müzesi kilim seksiyonunda muhtemelen 19. yüzyıl sonlarından kalma siyah renkli kilimde (Bkz. Fotoğraf: 50) realist üslupta gül demetleri raport haldedir. Kenarlarda güller arasında yine realist üslupta iri kuş figürleri vardır. 1875 rakamlarının okunduğu kril alfabesi ile bir yazıda kenara yakın yerdedir.

Fotoğraf: 51, Erzurum Bardız kilimi (A. Aytaç arşivi).

Goblen tarzı iri bitkisel bezeme ve kuş figürlerinin olduğu düzenlemelere Erzurum Bardız kilimlerinde (Bkz. Fotoğraf: 51) sıklıkla rastlanır.

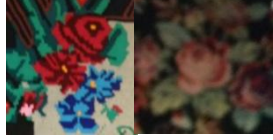
1.5.2. İkinci örnek:

Fotoğraf: 52, Romanya kilimi (A. Aytaç arşivi). Fotoğraf: 53, Romanya kilimi.³⁵

³⁵ Neriman Görgünay Kırzioğlu, “XVI-XVII. Yüzyıl Saray Kilimlerinin Bardız, Karabağ, Moldovya/Komrat ve Bulgaristan’da Devam Edegelen Benzerleri”, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürleri Kongresi Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri, Ankara, (1997): 252.

Köstence Halk Sanatları Müzesi'nde bulunan ve orta kompozisyon alanı siyah renkli kilimde (Bkz. Fotoğraf: 52-53) oldukça iri realist üslupta gül ve yaprak demetleri neredeyse tüm alanı kaplamıştır. İç tarafta el-parka-tarak, dışta suyolu şeklinde bölünmüş pembe renkli suda ise çiçek, yaprak tarzı küçük demetlerle bezenmiştir.

Fotoğraf: 54, Bardız (A. Aytaç arşivi). Fotoğraf: 55, Gagauz kilimi (A. Aytaç arşivi).

İri çiçek, dal ve yaprak düzenlemesi olan goblen tarzı bezemeler Erzurum Bardız, Tekirdağ Şarköy'ün yanı sıra Balkanlarda başka bölgelerde de (Bkz. Fotoğraf: 54-55) görülür.

1.6. Altıncı grup:

1.6.1. Birinci örnek:

Fotoğraf: 56, Romanya kilimi (A. Aytaç arşivi).

Köstence Halk Sanatları Müzesi kilim seksiyonunda bulunan kilim (Bkz. Fotoğraf: 56) iki ana bölüme ayrılmıştır. Lacivert renkli alt bölümde nişleri koçboynuzu ile çevrelenmiş mihraplı alanda beyaz atlı bir süvari figürü vardır. Kırmızı renkli üst bölümde ise aynı şekilde mihrap nişli kısmı koçboynuzu ile çevrili alanda siyah atlı bir süvari figürü yer almaktadır. Mihraplı kısmın dışında ki dolgularda çiçek ve yapraklarla donatılmış bitkisel bezemeler görülmektedir.

1.6.2. İkinci örnek:

Fotoğraf: 57, Romanya kilimi (A. Aytaç arşivi).

Köstence Halk Sanatları Müzesi kilim seksiyonunda yer alan kilim (Bkz. Fotoğraf: 57) diğer örnekte ki gibi iki ana bölüme ayrılmıştır. Lacivert renkli alt bölümde nişleri koçboynuzu ile çevrelenmiş mihraplı alanda sağa bakan beyaz atlı bir süvari figürü vardır. Kırmızı renkli üst bölümde ise aynı şekilde mihrap nişli kısmı koçboynuzu ile çevrili alanda yine sağa bakan siyah atlı bir süvari figürü yer almaktadır. Mihraplı kısmın dışında ki dolgularda çiçek ve yapraklarla donatılmış bitkisel bezemeler görülmektedir. Başlangıçta açık yeşil renkli bölümde yan yana sıralanmış iri halde üç adet kuş figürü vardır.

Fotoğraf: 58, (A. Aytaç arşivi). Fotoğraf: 59, (A. Aytaç arşivi).

Fotoğraf: 60, Tekirdağ Şarköy kilimi.³⁶ Fotoğraf: 61, Tekirdağ Şarköy kilimi.³⁷ Fotoğraf: 62, Yozgat kilimi.³⁸

³⁶ Erbek, *Anatolian*, 98.

³⁷ Erbek, *Anatolian*, 198.

³⁸ Erbek, *Anatolian*, 200.

At, Türk kültüründe tarih boyunca önemli bir figür olmuştur. “Atın Türkler tarafından evcilleştirilmesi ve demirin işlenmesi Türk maddi kültürünün temelini oluşturmuştur”.³⁹ Eski Türkçe metinlerde ve Çin ve Arap kaynaklarında, Türklerin antik çağlarda at yetiştiriciliği ile uğraştıkları ve yetiştirdikleri atları komşu ülkelere satarak geçimlerini kazandıkları anlatılmaktadır.⁴⁰ Kaşgarlı Mahmud’un, Divanı Lügati’t-Türk adlı eserinde de ‘At Türk’ün kanadadır’ şeklinde bir ifade vardır.⁴¹ Selçuklu Kubadabat çinilerinden, tekstile kadar pek çok sanat dalında da vardır. MÖ.5-3 yüzyıla tarihlendirilen Pazirik halısının büyük suyunda da atlı süvari figürleri vardır (Bkz. Fotoğraf: 58-59).

Mihrap nişli koç boynulu bölümlene geleneği Anadolu’da Tekirdağ Şarköy ve Yozgat kilimlerinde de vardır(Bkz. Fotoğraf: 60-61-62).

1.7. Yedinci grup:

1.7.1. Birinci örnek:

Fotoğraf: 63, Romanya kilimi (A. Aytaç arşivi).

Köstence Halk Sanatları Müzesi’nde bulunan kilim (Bkz. Fotoğraf: 63) tamamıyla desensiz yolluk şeklindedir. Enine farklı renklerde geniş ya da dar şeritler halinde uzanan bölümlerin üst üste sıralanmasıyla tamamlanmıştır.

Fotoğraf: 64, Konya Ilgın Çiğil kilimi (A. Aytaç arşivi). Fotoğraf: 65, Sivas kilimi (A. Aytaç arşivi).

Fotoğraf: 66, Hotamış kilim (A. Aytaç arşivi). Fotoğraf: 67, Gagauz kilimi (A. Aytaç arşivi).

³⁹ Ali Abbas Çınar, *Türklerde At ve Atçılık*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 1993: 14.

⁴⁰ Emel Esin, “*Türk Sanatında At*”, *Türkler Ansiklopedisi*, c: 4, Yeni Türkiye Yayını, 2002, 125.

⁴¹ Faruk Sümer, “*Türklerde Atçılık ve Binicilik*”, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, Sayı: 24, İstanbul, (1983): 1.

Bezeme olmaksızın enine şeritler halinde düzenlemeye hemen hemen her yörede rastlanmakla birlikte Konya, Sivas, gibi Orta Anadolu'nun dokuma merkezlerinde daha sık rastlanır. Aynı şekilde Balkanlar'ın başka coğrafyalarında da benzer desenler görülür (Bkz. Fotoğraf: 64-65-66-67).

Sonuç

Envanter bilgileri, desen yapıları, kullanılan yün materyalinin yıpranma durumları ve gözle görülen renk eskimleri dikkate alınarak, Köstence Halk Sanatları Müzesi'nde tespit edilen örneklerin tamamının boyasız çözümlü ve doğal boyalarla renklendirilmiş desen ipliklerinden ibaret olup, 19. yüzyıl sonlarından kalma oldukları söylenebilir. Özel koleksiyonlarda ve satış mağazasında tespit edilen örneklerin yeni dokumalar oldukları kimyasal ve doğal boyalarla renklendirilmiş ipliklerle dokundukları görülmektedir. Araştırmaya konu olan kilimlerde bez ayağı, ilikli, eğri atkılı kilim tekniklerinin kullanılarak dokundukları da tespit edilmiştir. İncelenen tüm örneklerin yün malzemedan elde edilen ipliklerle dokunduğu anlaşılmıştır. Köstence'de tespit edilen kilimler orta kompozisyon alanında kullanılan desen yapıları itibarıyla iri bir çiçek ve yapraklı dal, sadece çiçek, yaprak, dal tekrarı, çiçek, yaprak, dal ve kuş figürlü, el-parka-tarak ile suyolu düzenli, hayat ağacı, kuş figürlü, goblen tarzı iri gül, çiçek, yaprak ve kuş figürlü, atlı süvari figürlü ve enine şeritler halinde desensiz gibi yedi gruba ayrıldığı görülmektedir. Anadolu ile bazılarında desen yapısı itibarıyla bire bir, bazılarında da yanlış olarak aynı ya da çok yakın versiyonlarının kullanılması itibarıyla benzerlik taşıdığı anlaşılmaktadır. Kompozisyon şeması ve yanlış itibarıyla görülen bu benzerliklerin kullanılan renklerde de neredeyse aynılığı dikkat çekmektedir. Balkanların fethi ile bölgeye yerleşen Anadolu Türk ailelerinin geleneksel ve milli kültürlerini bölgeye taşıdıkları ve günümüzde bile bu izlerin halen devam ettiğine Romanya'da ki kilim dokumaları iyi bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynaklar

ACAR, B., *Kilim, Cicim, Zili, Sumak, Türk Düz Dokuma Yaygıları*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1982.

AKPINARLI, F. ve YALÇIN, M., “Doğu Anadolu Halı Yastıklarındaki Motif Özelliklerinin İncelenmesi”, *III. Uluslararası Türk El Dokumaları/Tekstil) ve Gelenekli Sanatlar Kongresi*, Konya, (2011): 271-278.

AYTAÇ, A. ve EROĞLU, M. A., “Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde Balkanlara Ait Bazı Dokuma Belgeleri”, *Samsun Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Derneği II. Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, Samsun, (2008): 1-9.

AYTAÇ, A., “Makedonya Devlet Müzesi’nde Sergilenen Kilimlerin Teknik ve Desen Özellikleri”, *S. Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi I. Uluslararası Türk El Dokumacılığı Kongresi Bildirileri*, Konya, (2007): 51-58.

AYTAÇ, A., *Hotamış Türkmen Kilimi*, Konya: Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 2003.

BOZKURT SAYNUR, G., “Geçmişten Günümüze Romanya’da Türk Varlığı”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, sy. 17, (Bahar 2008): 1-31.

ÇINAR, A. A., *Türklerde At ve Atçılık*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, 1993.

ERBEK, G., *Anatolian Kilims*, C: 1-2, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, 1995.

ERGÜDER, A. A., *Çoruh Vadisi Düz Dokumaları*, Erzurum: Eren Yayınları, 2007.

ESİN, E., “Türk Sanatında At”, *Türkler Ansiklopedisi*, 4:Yeni Türkiye Yayını, 125-143, 2002.

GENÇ, R., “Kaşgarlı Mahmud’a Göre XI. Yüzyılda Türklerde Dokuma ve Yaygı İşleri”, *Türk Soylu Halklarının Halı, Kilim ve Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ankara, (1998): 131-135.

KIRZIOĞLU, GÖRGÜNAY, N., “XVI-XVII. Yüzyıl Saray Kilimlerinin Bardız, Karabağ, Moldovya/Komrat ve Bulgaristan’da Devam Edegelen Benzerleri”, *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürleri Kongresi Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri*, Ankara, (1997): 248-260.

ONUĞ, T., *Osmanlı’dan Günümüze Oyalar*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2005.

ÖGEL, B., *Türk Kültür Tarihine Giriş*, c: III, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını 1978.

PARLAK, T., *Geleneksel Kazak Halı Sanatı ve TİKA Aral Bölgesi El Halıcılığı Geliştirme Projesi*, Ankara: TİKA Yayını, 2002.

SÜMER, F., “Türklerde Atçılık ve Binicilik”, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, sy. 24, İstanbul, (1983): 1-120.

ÜNALDI, V., “Bardız Kilimciliği Projesi Kapsamında Yöre Kilimciliğinin Geliştirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2008.

YETKİN, Ş., *Türk Halı Sanatı*, İstanbul: İş Bankası Yayını, 1974.